

O položaju in statusu socialnih pedagogov - vzgojiteljev v zavodih - v evropskih deželah

About the situation and status of social pedagogues - residential care workers - in European countries

Wolfgang Trede

*Wolfgang Trede,
Dipl. Paed., Im
Oschle 12/,
72070 Tübingen
14.441 Zeichen.*

Če spremljamo dolgoročne trende razvoja zavodske vzgoje v Evropi, opazimo mnoge skupne značilnosti (temeljitejša analiza v Trede, 1996). Te podobnosti se nanašajo tako na vzporedni razvoj politik pri pošiljanju otrok v zavodsko oskrbo (več ambulantnih oblik dela, več nameščanja v rejniške družine) kot tudi na podobnosti v vsebinah in ciljih, ki naj bi jih zavodska vzgoja zagotovila in dosegala (več kratkotrajnih namestitev - tako imenovanih kratkih tretmanov, intenziviranje oblik dela s starši, večje vpletanje socialnega okolja v potek institucionalnih programov).

Podobnosti med evropskimi deželami opazimo tudi, če analiziramo institucionalne spremembe. Le-te se kažejo predvsem v raznolikosti vrst in oblik pomoči ter v njihovem umeščanju v neposredno življenjsko okolje. Ker poklicni diskurz, ki se nanaša na zavodsko vzgojo v Evropi, doslej ni bil posebno živahen, je ugotovljena usklajenost razvoja presenetljiva. Skladnosti in primerljivosti med različnimi deželami pa tovrstna analiza razvoja ne kaže v izhodiščih, usmeritvah in intenzivnostih procesov profesionalizacije poklicev, ki jih najdemo na področju zagotavljanja pomoči in vzgoje mladih s težavami v socialni integraciji.

Z omenjenimi spremembami (decentralizacija, umeščanje pomoči v neposredno okolje in drugo), z novimi nalogami in odprtostjo zavodske vzgoje ter spremembami v populaciji, ki je usmerjena v zavode, se je močno spremenila poklicna vzgoja vzgojitelja - socialnega pedagoga. V vseh deželah Evrope najdemo večanje profesionalizacije vzgojiteljskega poklica, za katerega se je oblikovala specifična edukacija. Primerjalne študije, ki so analizirale tovrstne edukacijske programe (Gottesman 1991, 1994; Colton&Hellinckx 1995; Madge 1994), kažejo na strinjanje o tem, da je v zavodih najpomembnejša kakovost dela, pedagoško osebje in primerni normativi za velikosti skupin. Oboje omogoča intenzivne osebne stike in s tem poglobljeno pedagoško spremljanje. Prav tako najdemo stičnosti in strinjanja o potrebnosti stalnega strokovnega spopolnjevanja strokovnega osebja v zavodih, tako v oblikah mentorstva, praktičnega svetovanja kot supervizije. Vendar pa gre na tej ravni - med evropskimi deželami in njihovo zavodsko vzgojo - bolj za strinjanje o splošnih standardih in za skladnosti v željah, kakor pa za enovite standarde, ki bi v različnih deželah zagotavljali enovito prakso.

V primerjalni analizi izobraževalnih programov za vzgojitelje/ice iz devetih dežel (Danske, Finske, Francije, Nizozemske, Izraela, Kanade, Hrvaške, Madžarske, ZDA) je avtor Waaldijk (1994) prišel do zaključka: "... Človek je presenečen nad izjemno različnostjo tipov profesionalnih izobraževalnih programov za zavodsko vzgojo v različnih deželah. Verjetno bi težko našli še kakšen drug poklic, kjer je toliko različnosti v poklicni pripravi zanjo." (ibid, 1994, str. 225). Razlike, o katerih govori Waaldijk, se ne nanašajo zgolj na predmetnik, temveč tudi na izobrazbeno raven, skladnost vstopnih pogojev in trajanje edukacije. Razpon sega vse od informativno usmerjenih nekajtedenskih uvodnih programov v smislu "treninga na delovnem mestu", pa do temeljitih in obsežnih univerzitetnih študijskih programov, poimenovanih Socialna pedagogika in/ali Socialno delo. Za zunanjega opazovalca je verjetno nerazumljivo, da v nekaterih

velikih Evropskih deželah hkrati obstajajo tako različni programi. V nemški zavodski vzgoji imamo na primer vzgojiteljice v SOS otroških vaseh (posebna oblika zavodskega dela, ki se je iz Avstrije razširila po celem svetu in kjer "vzgojiteljica" živi z otroki v hiši, vas pa sestavlja več takšnih enot), ki nimajo nobene ali zgolj kratke interne izobraževalne programe. V drugih zavodih delajo vzgojitelji, ki so končali visoko strokovno izobraževanje in dosegli raven "državno priznanega vzgojitelja/ice", kar je standardna socialnopedagoška kvalifikacija. Obstajajo pa tudi štiriletni univerzitetni izobraževalni programi "diplomiranih pedagogov – smer socialna pedagogika".

V vrsti dežel, Nemčija je ena od njih, na splošnih pedagoško orientiranih študijskih programih le redko obravnavajo specifične strokovne vsebine, prilagojene zavodskemu področju, saj so programi namenjeni predvsem izobraževanju vzgojiteljic v predšolski vzgoji (primerjaj Alstedt 1996).

Za Evropo lahko trdimo, da je matični študijski program za zavodsko vzgojo Socialna pedagogika, kar velja za Belgijo, Nemčijo, Nizozemsko, Skandinavske dežele (in Slovenijo – dodala prevajalka). Podobna je tudi profesionalna usmeritev v Veliki Britaniji in na Irskem, pri čemer prihaja do razlik v terminologiji, saj je tam ta poklicni profil poimenovan (in združen) v "socialno delo". V vrsti dežel, med njimi posebej izstopa Francija (specialni pedagog), pa tudi Slovaška, francoski del Švice, Češka in Madžarska, v tovrstnih izobraževalnih programih še vedno prevladuje specialno in "zdravilno" pedagoška (Heilpädagogische Orientierung) usmeritev. V Grčiji in na Portugalskem še ni izoblikovanih posebnih izobraževalnih programov za to področje.

Stopnja profesionalnosti strokovnih delavcev, s čimer je mišljen delež ustrezno educiranih vzgojiteljev – socialnih pedagogov znotraj zavodske vzgoje, se v evropskih deželah zelo razlikuje. Zlasti Nemčija, Nizozemska in skandinavske dežele se lahko pohvalijo z zelo visokim deležem ustrezno izobraženih pedagoških delavcev v zavodih. Delavec z ustrezno izobrazbo je nad 80% in le 20 % delavcev nima zahtevane izobrazbe. Na drugem delu kontinuuma glede stopnje in deleža profesionalne in strokovne ustreznosti kadrov so Grčija, Portugalska in nepričakovano tudi Anglija in Irska. Velik delež ustrezno usposobljenega kadra v zavodih imajo tudi v deželah srednje Evrope, na Poljskem, Slovaškem, v Sloveniji, na Češkem in Madžarskem. V zvezi s tem velja omeniti, da v nekaterih od teh dežel še vedno prevladuje tako imenovana "defektološka usmeritev", četudi so v zadnjih letih in v obdobju

političnih sprememb vidni premiki v socialnopedagoško orientacijo.

V ilustracijo in primerjavo navajam nekaj podatkov:

V Nemčiji lahko, glede na poklicni profil in stopnjo izobrazbe vseh zaposlenih v zavodski vzgoji, ugotovimo tri razvojne poteze. Prva je v tem, da se je število tistih, ki so brez vsake primerne izobrazbe, v zadnjih letih bistveno zmanjšalo. Podatek iz leta 1994 kaže, da se je delež vseh neustrezno izobraženih (vključeni so pedagoški in nepedagoški delavci v zavodih) zmanjšal na 18 %. Druga je v tem, da se je bistveno povečal delež ustrezno socialnopedagoško izobraženega kadra, leta 1994 kar 55%. Tretja v tem, da se je delež pedagoških delavcev z visoko in univerzitetno izobrazbo (visoke strokovne šole in univerzitetni programi Socialne pedagogike) bistveno povečal v primerjavi s prejšnjim desetletjem. Delež pedagoških delavcev z visoko izobrazbo za posamezna področja izvendružinske vzgoje v Nemčiji je bil leta 1994 - 17% na področju zavodske vzgoje in 58 % na področju stanovanjskih skupin (primerjaj Nemški zavod za statistiko, 1996).

V Angliji navaja poročilo "Warner Inquiry" (1992), da 41% ravnateljev zavodov in 80% ostalega osebja v lokalnih zavodih nima nobene ustrezne kvalifikacije. Hkrati navaja tudi podatek, da je bil delež obeh struktur v zavodih, kamor so bili otroci prostovoljno nameščeni, 10% za vodstvo in 20% za osebje. Razmerje med obema profiloma z neustrezno izobrazbo v zasebnih zavodih pa je 45% in 50% (Madge, 1994, str. 103).

Zdi se, da v mnogih evropskih deželah delo v vzgojnih zavodih ni cenjeno, v najboljšem primeru doseže status semi-profesije s "slabim glasom". Kaže, da je vzgojno delo in vzgojiteljski poklic v zavodu, tudi v deželah, ki dosegajo dokaj visoko stopnjo ustrezne kvalifikacijske strukture, v širši javnosti še vedno doživljano kot delo, ki je hkrati zelo naporeno in altruistično-požrtvovalno. Da pa to delo ne prinese niti hitrih, niti velikih uspehov ter je zato nepriljavno. "Vzgaja lahko kdorkoli", je verjetno še vedno trdno zasidrano mnenje, ki prispeva k takemu stanju. V tem lahko najdemo razloge, ki pedagoške in socialne poklice v duhu klasične teorije o poklicih, označujejo kot "ne-poklice". To posledično v jeziku sociologije poklica pomeni, da mora biti tisti, ki ponuja svoje delo "na trgu dela", sposoben združevati nepogrešljive in temeljno različne "... sposobnosti ... ter se hkrati izogniti pasti, da bi to delo lahko opravljal 'vsakdo'" (v Beck, Brater, Daheim 1980, str.39). Prav takšno sliko si je javnost o zavodski vzgoji žal izoblikovala. Da je to delo, ki ga lahko vsakdo opravlja.

In kaj še dodatno zmanjšuje družbeni ugled vzgojiteljskega poklica? Menim, da k temu prispeva tudi dejstvo, da je vzgojiteljski poklic v prevladujoči "moško dominirajoči" družbi predvsem ženski poklic. Da je to poklic, ki upošteva njegove bistvene značilnosti, spominja na materinsko vlogo in na vlogo gospodinje. (Primerjaj Herrenbrueck, v zborniku kongresa "Liebe allein ist nicht genug", v tisku).

Iz Francije poročajo, da na nobenem drugem področju socialnega in vzgojnega dela ni tako visokega deleža neizobraženih delavcev, kakor prav na področju zavodske vzgoje. Praksa kaže, da se v francoskih zavodih mnogi delavci zaposlijo zgolj zaradi tega, da si pridobijo potrebne izkušnje, ki jim nato odprejo vrata v edukacijo na področju socialnega dela. Ko te izkušnje pridobijo, se v zavod ne vrnejo več. Iz mnogih drugih dežel poročajo, da se srečujejo z velikimi težavami pri pridobivanju kadra, še težje pa pridobijo moške sodelavce.

Ker je osebni dohodek oziroma plačilo za delo v naši družbi pomemben indikator družbenega statusa poklica in ker je z dohodkom povezan poklicni ugled, se zdi zanimivo primerjati višine mesečnih zaslužkov vzgojiteljev in vzgojiteljic v zavodih v prvih letih njihovega dela, v različnih deželah Evrope. Mednarodna organizacija za zunajdružinsko vzgojo, FICE, je leta 1989 izvedla anketo o višini plačila za vzgojno delo v zavodih. Rezultati so pokazali, da je razpon plačila glede na dežele izjemno velik. Na eni strani so dežele kot so Italija, Francija in Anglija s povprečno plačo od 1.400 do 1.700 švicarskih frankov. Na drugi strani so dežele kot je Danska, z dvakrat višjim plačilom za isto delo, kar zneso 3.180 švicarskih frankov. Seveda moramo te razpore primerjati tudi s siceršnjimi povprečnimi dohodki v teh državah ter z ravnijo stroškov, ki jih življenje v različnih deželah zahteva. Kljub temu te razlike verjetno niso pogojene zgolj s fiskalnimi in makroekonomskimi razlikami med naštetimi državami. Verjetno jih lahko razumemo kot dodaten pokazatelj, da je vzgojiteljski poklic v zavodih v različnih deželah Evrope različno vrednoten. Vsekakor je na Danskem vzgojno delo z mladimi s težavami v socialni integraciji (kar velja tudi za druge skandinavske dežele) bolj cenjeno in zato tudi višje denarno vrednoteno.

Tema, ki že vrsto let zaposluje evropsko razpravo na področju zavodske vzgoje, je **pretok kadra**, ki zlasti prizadene otroke in mladostnike v zavodih in stanovanjskih skupinah, saj onemogoča vzpostavljanje trdnjših medosebnih vezi, ki jih prav ti mladostniki še posebej potrebujejo. Raziskava Guentherja in Berglerja (1992), izvedena v Nemčiji, je pokazala, da so se v zavodih, ki so bili zajeti v raziskavo, v dveh letih

menjali vzgojitelji v vsaj polovici pedagoških timov. Hkrati sta ista avtorja ugotovila, da je med zaposlenimi pedagoškimi delavci v zavodih veliko nezadovoljstva, ki se je nanašalo predvsem na nezadovoljstvo z delovnimi pogoji:

- nezadovoljstvo z delovnim časom in delom v izmenah, ki ga delavci z različnih vidikov doživljajo kot obremenjujoče;
- nezadovoljstvo z zaslužkom;
- nezadovoljstvo z nizkim statusom, ki ga dosega poklic v družbi;
- in nezadovoljstvo z omejenimi možnostmi za poklicno napredovanje oziroma težavami, vezanimi na menjavo delovnega področja.

Nekatere izmed omenjenih šibkih točk postanejo vidne že kmalu po vstopu na delo. Pripravnštva niso dovolj dobro spremljana, ni dovolj dobro organiziranega mentorstva niti supervizije, kar mladi vzgojitelji/ce doživijo kot čezmerno obremenitev. Tako v njih kmalu dozori odločitev, da na tem delovnem mestu ne bodo dolgo vztrajali.

Vendarle vsi rezultati te študije, ki temelji na vzorcu 614 pedagoških sodelavk/cev, le niso tako črnogledi. Mnenja tistih, ki dalj časa vztrajajo pri tem delu, kažejo na večje zadovoljstvo in tudi na delovne naloge gledajo manj obremenjeno.

Rezultati na Danskem izvedene študije kažejo, da tam ne poznajo niti težav pri iskanju ustreznih educiranih vzgojiteljev/ic, niti se ne soočajo s pretirano veliko fluktuacijo. Verjetno lahko ta dejstva povežemo z boljšimi delovnimi pogoji, ki jih ta dežela zagotavlja vzgojnemu zavodu, kar posledično pomeni tudi večje zadovoljstvo delavcev. Ulrich Schmid pravi, da je "veselje z delom" temeljni kamen in ena izmed najbolj pomembnih spremenljivk, ki vplivajo na uspešnost zavodske vzgoje. Le zadovoljni vzgojitelji lahko z otroki in mladostniki vzpostavljajo tesne osebne stike ter prenesejo in predelajo psihične in druge obremenitve, ki iz teh odnosov izvirajo. Tako dajo mladim tisto, kar ti v svojem razvoju najbolj potrebujejo in zaradi česar so bili v zavodsko vzgojo napoteni.

Poleg doslej omenjanih, predvsem zunanjih problemov in ovir pri profesionalizaciji dela v vzgojnih zavodih, se izrisujejo tudi nekateri notranji problemi, ki jih lahko povežemo z naravo tega dela. Dejstvo je, da je zelo težko natančno opredeliti, kaj so temeljne in osnovne kompetence vzgojnega osebja in da je težko odgovoriti na vprašanje, kaj opredeljuje "profesionalno ravnanje" na tem področju. Ali morajo vzgojitelji/ice obvladati teoretična znanja, in katera? Katera znanstvena disciplina se temu delu s svojim teoretičnim "orodjem" najbolj približa? Pedagogika, psihologija, sociologija ali (trenutno v Nemčiji v nekaterih krogih zelo odmevna dis-

kusija) "teorija in praksa socialnega dela"? (Širši pojem, ki skuša združiti socialno pedagogiko in socialno delo - opomba prevajalke) Ali za to delo ne zadostujejo že osnovni teoretično-praktični humanistični koncepti "dobrega človeka", ki povezujejo ljubezen in empatijo do otrok z lastnimi življenjskimi izkušnjami in obvladanjem praktičnih postopkov? Zdi se, da na področju institucionalne - zavodske vzgoje - ostajajo ta vprašanja še vedno odprta.

To negotovost in nejasnost lahko povežemo s siceršnjo strukturno negotovostjo pedagoških metod nasploh, ki zadeva celotno pedagoško področje. Verjetno se je težko sprijazniti z dejstvom, da je na tem polju skorajda nemogoče natančno opredeliti in klinično preizkusiti veljavne tehnike in postopke, ki bi vselej in zanesljivo delovali. Zdi se, da pedagoško ravnanje na področju zavodske vzgoje izhaja iz spektra znanstvenih in praktičnih "vsakodnevni" teorij ter iz njih izvirajočih temeljnih konceptov in prepričanaj o razvojnih in edukacijsko-vzgojnih procesih. Iz njih mora vzgojitelj v konkretnem vsakodnevem delu, opraviti še prilagoditve, ki se nanašajo na konkretnega otroka-mladostnika. Ob naštetem, ne smemo pozabiti tudi na pogoje in omejitve, ki izvirajo iz institucionalizacije, načina delovanja ustanov, časovnih pritiskov in različnih pričakovanj, ki jih ima družba do teh ustanov. Vse to bi lahko opredelili z besedo "primanjkljaji v delovni tehnologiji", kar dodatno otežuje profesionalizacijo pedagoškega poklica nasploh. Omenjeni razlogi uvrščajo pedagoške poklice, v primerjavi s tradicionalnim modelom profesionalizacije, na raven "semi profesije".

Omenjenega stanja ne prekrijejo intenzivne vse-evropske razprave o metodah in razvojnih usmeritvah dela v zavodih. V mnogih od omenjenih dežel Evrope že vrsto let potekajo razprave o tem, ali naj bo edukacija vzgojiteljev za zavode usmerjena predvsem v prihoterapevtske metode, ali naj bodo to strokovnjaki, ki mladostnike spremljajo in podpirajo v razvoju s skupnim življenjem z njimi, ali naj bodo to le čustveno pristne osebe, ki zagotavljajo temeljni emocionalni odnos. Prav tako tečejo razprave o tem, ali naj bo socialni pedagog bolj skupnostno usmerjeni "delavec na terenu" ali zgolj posebej usmerjen "vedenjski manager". Ne glede na to, da končnega odgovora nimamo, pa tovrstne razprave izrisujejo zavest o različnosti modelov, metod in usmeritev in hkrati prispevajo k stabilizaciji profesionalnega ravnanja. Nedorečenost pedagoških procesov pa kljub temu še ostaja.

Pedagogiki nasploh in tudi socialni pedagogiki, kljub omenjenim dilemam in zadržkom, v prihodnosti ne bo od vzet razvoj v smeri vse večje profesionalizacije. "Moderna" zavodska vzgoja, ki je že danes močno de-

centralizirana in zelo različno vsebinsko in metodično oblikovana, ne bo zadovoljna s "strokovnjakom za vse". Že danes so specializirane poklicne vloge na tem področju potrebne in nujne, če ne želimo preobremeniti tistih, ki na tem področju praktično delajo.

Literatura

Almstedt, M.: *Reform der Heimerzieherausbildung. Empirische Bestandsaufnahme*, Reformvorschläge, Beispiele innovativer Praxis, Weinheim 1996.

Bech, U., et al: *Soziologie der Arbeit und der Berufe*, Reinbek 1980.

Colton, M.J. in Hellnickx, W. (eds.): *Child Care in the EC*, Aldershot 1995.

Gottesman, M. (ed.): *Residential Child Care - An International Reader*, London 1991.

Gottesman, M. (ed.): *Recent Changes and New Trends in Extrafamilial Child Care: An International Perspective*, London 1994.

Guenther, R. in Bergler, M.: *Arbeitsplatz Stationäre Jugendhilfe. Ergebnisse einer vergleichenden Berufsfeldanalyse und Massnahmevorschläge für MitarbeiterInnen im Gruppendienst*, Frankfurt a.M. 1992.

Madge, N.: *Children and Residential Care in Europe*, London 1994.

Statistisches Bundesamt (Hrsg.): *Statistik der Jugendhilfe Teil III.3 "Einrichtungen und tätige Personen 1994" - Arbeitsunterlage*, Wiesbaden 1996.

Trede, W.: Mehr Ahnung als Wissen. Heimerziehung und Heimerziehungsforschung im internationalen Vergleich. In: Treptow, R. (Hrsg.): *Internationaler Vergleich und Soziale Arbeit*. Rheinfelden und Berlin 1996.

Waalwijk, K.: Training of Residential Care Workers. In: Gottesman, M.: *Recent Changes and New Trends in Extrafamilial Child Care: An International Perspective*, London 1994, p. 225-231.

Prevedla: Alenka Kobolt.